

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

**ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН
України»**

**ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО
ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ
ОБЛАСТІ**

(НАУКОВО-АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА)

Львів – 2016

Науково-аналітичну записку підготував:

старший науковий співробітник відділу розвитку територіальних громад і транскордонного співробітництва Державної установи «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», кандидат економічних наук
Важинський Федір Анатолійович

У науково-аналітичній записці висвітлено особливості трудового потенціалу сільських територій Тернопільської області, визначено проблеми зайнятості. Виокремлено пріоритетні напрями державної політики, спрямованої безпосередньо на забезпечення підвищення рівня та якості життя сільського населення. Дана оцінка ефективності використання підприємницького потенціалу сільських територій області, насамперед це стосується відродження малого і середнього бізнесу на селі, створення нових робочих місць у сфері несільськогосподарського бізнесу (зелений туризм, агротуризм), розвиток сільської кооперації, відновлення соціальної інфраструктури та поліпшення інвестиційного клімату. Окреслено основні засоби забезпечення продуктивної зайнятості сільського населення. Здійснено прогнозування різних варіантів зміни темпів і пропорцій розвитку трудового потенціалу на сільських територіях Тернопільщини.

ЗМІСТ

	Ст.
Вступ.....	4
1. Особливості трудового потенціалу сільських територій Тернопільської області	5
2. Оцінка ефективності використання підприємницького потенціалу сільських територій Тернопільської області	18
3. Перспективи відновлення та розвитку трудового потенціалу сільських територій Тернопільської області	28
Висновки.....	42
Список використаних джерел.....	45

Вступ

Сучасний стан розвитку суспільства, який характеризується кризовими явищами в економіці, соціальними суперечностями, вимагає пильної уваги до формування й ефективного використання трудового потенціалу, особливо у сільському господарстві. Формування трудового потенціалу нерозривно пов'язане з демографічною ситуацією на селі.

В українському суспільстві вже досить тривалий час відбуваються істотні зміни, які призвели до вимирання сіл та погіршення якості життя сільських мешканців. Тому стратегічного значення для ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств у нестабільних умовах розвитку ринкових відносин у нашій країні набуває людський фактор. Якими б досконалыми не були засоби сільськогосподарського виробництва і знаряддя праці, їх ефективне використання завжди буде залежати від головного виробничого ресурсу – тих людей, які працюють на землі.

На фоні скорочення чисельності сільського населення відбувається погіршення якісного складу трудового потенціалу, кваліфікаційного й освітньо-культурного рівня населення, необґрунтоване зниження вартості робочої сили та доходів населення.

Нова регіональна політика в Україні щодо управління регіональним розвитком з урахуванням реформи децентралізації системи державного управління на підстав Законів України “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про стимулювання розвитку регіонів” обумовлює необхідність поглибленого вивчення особливостей розвитку сільських територій України і здійснення змін з метою досягнення стабільного зростання якості життя населення на основі збалансованого розвитку регіональної економіки, базованої на інноваціях, ефективному використанні наявних ресурсів, розвитку людського капіталу, а також з урахуванням стратегічних інтересів держави і, тим самим, припинення застою у сфері розвитку, головним чином за економічними, соціальними та екологічними вимірами.

1. Особливості трудового потенціалу сільських територій Тернопільської області

Природною основою формування трудового потенціалу є населення. Зміни в динаміці загальної чисельності населення визначаються змінами в розміщенні його міської і сільської частин. Це має істотний вплив на раціональне розміщення та оптимальний розвиток продуктивних сил.

Якщо розглянути динаміку сільського населення Тернопільщини, то спостерігається чітка тенденція до його зменшення. Так, чисельність наявного населення в області на 1 січня 2015 року становила 1069,9 тис. осіб (табл. 1.1). Упродовж 2014 року чисельність населення зменшилася на 3,4 тис. осіб, що в розрахунку на 1000 осіб наявного населення становило 3,2 особи.

Таблиця 1.1

Чисельність наявного населення у Тернопільській області за 2009-2015 роки
(тис. осіб)

Роки	Чисельність населення, тис. осіб	У тому числі		Питома вага, відсотків	
		міське	сільське	міського населення	сільського населення
2009	1093,3	474,0	619,3	43,4	56,6
2010	1088,9	474,7	614,2	43,6	56,4
2011	1084,1	474,7	609,4	43,8	56,2
2012	1080,4	474,9	605,5	44,0	56,0
2013	1077,3	475,2	602,1	44,1	55,9
2014	1073,3	475,1	598,2	44,3	55,8
2015	1069,9	475,8	594,1	44,5	55,5

У структурі населення області достатньо високу питому вагу займають особи старших вікових груп (60 років і старше) – 20,7%, діти (0–17 років) – 19,0%.

Область характеризується суттєвими відмінностями у віковій структурі населення від вікової структури населення України (на 01.01.2015) (табл. 1.2).

Порівняння вікової структури населення Тернопільської області та України
станом на 01.01.2015 р.

	Чисельність постійного населення (тис. осіб)				Частка населення		
	Всього	0 – 17 років	16 – 59 років	60 років і старше	0 – 17 років	16 – 59 років	60 років і старше
область	1066685	203034	666402	220862	19,0	62,5	20,7
Україна	42759661	7614704	26613272	9330430	17,8	62,3	21,8

Протягом останніх 5 років в цілому спостерігалось повільне зростання середнього віку населення області, в тому числі і працездатного й становило по області станом на початок 2015 року на 0,5% менше, ніж по Україні (табл. 1.3). Станом на 1 січня 2015 року середній вік населення Тернопільщини становив 40,0 років (по Україні 40,7 років) і зріс порівняно з попереднім роком.

Таблиця 1.3

Віковий склад населення області станом на 1 січня 2015, %

	Молодше працездатного віку (до 14 років)	Працездатного віку (15 - 64 роки)	Старше працездатного віку (більше 65 років)
Тернопільська область	15,8	68,8	15,4
Україна	15,1	69,3	15,6

Зменшення чисельності населення області в останньому році відбулося за рахунок природного скорочення – майже 3,5 тис. осіб, яке частково компенсувалося за рахунок незначного міграційного приросту в 72 особи.

Найбільш вагомими причинами, що спонукають до трудової міграції, є низький рівень заробітної плати сільських жителів та відсутність роботи, а також: відсутність роботи за фахом; відсутність постійної роботи; інші причини.

На величину трудового потенціалу області негативно вплинули відсутність реального законодавства, спрямованого на захист та підтримку вітчизняного виробника, корумпованість, спад виробництва, зростання безробіття, зниження рівня життя населення та інші фактори.

Основною складовою демографічної кризи в сільській місцевості є різке зниження народжуваності.

Так, природний рух населення області у 2014 році характеризувався зменшенням народжуваності та збільшенням смертності порівняно з 2013 роком (табл. 1.4). Загальний рівень народжуваності в області в 2014 році становив 10,9 народжених на 1000 жителів проти 11,0 – у 2013 році (по Україні – 10,8). Коефіцієнт смертності збільшився з 13,7 померлих на 1000 жителів у 2013 році до 14,2 у 2014 році (по Україні – 14,7).

Таблиця 1.4

Природний приріст (скорочення) населення за 2014 рік

	Природний приріст (скорочення) населення, осіб	Загальні коефіцієнти (на 1000 осіб наявного населення)		
		народжуваності	смертності	природного приросту
Волинська	920	14,1	13,2	0,9
Закарпатська	3 569	14,6	11,8	2,8
Івано-Франківська	-784	12,2	12,8	-0,6
Львівська	-2 180	11,9	12,8	-0,9
Рівненська	2 455	14,8	12,7	2,1
Тернопільська	-3 463	10,9	14,2	-3,3
Україна	-166 414	10,8	14,7	-3,9

Зниження народжуваності пов'язане із соціальними умовами. Масове залучення жінок у суспільне виробництво, необхідність у задоволенні їх освітніх професійних та громадських інтересів зумовили малодітність та бездітність. Внаслідок цього протягом останніх 10-15 років дітородна ситуація в сім'ях значно погіршилася. Стрімке зниження рівня життя і утворення глибокого розриву між його стандартами та реальним рівнем призвело до того, що 80% молодих подружніх пар віддає перевагу не дводітності, а створенню умов для забезпечення належного рівня доходів, близько двох третин – наявності окремого помешкання.

Важливою кількісною характеристикою трудового потенціалу сільських територій сьогодення є демографічне навантаження на сільське населення працездатного віку, що для Тернопільської області ілюструється даними таблиці 1.5.

**Демографічне навантаження на сільське населення працездатного віку в
Тернопільській області**

Назва показників	1990р.	2005р.	2008р.	2009р.	2013р.	2014р.
	кількість осіб непрацездатного віку на 1000 осіб працездатного віку					
Тернопільська область						
Усього	1123	934	842	808	671	567
у тому числі у віці молодшому від працездатного	469	373	331	316	282	225
старшому від працездатного	654	561	511	492	389	342
По Україні						
Усього	1032	866	805	786	678	597
у тому числі у віці молодшому від працездатного	451	347	318	309	292	237
старшому від працездатного	581	519	487	477	386	361

Демографічне навантаження в області складає 567 непрацюючих на 1000 осіб працездатного населення. Воно є нижчим за середній показник в Україні, який складав 597 осіб у 2014 році. В загальному спостерігається зменшення демографічного навантаження на 1000 осіб працездатного сільського населення в області.

Основним завданням у вирішенні питань демографічного навантаження є забезпечення високого рівня зайнятості населення. Разом з тим, на сьогодні у цій сфері існує багато проблем, ситуація значно погіршилася під час кризових явищ останніх 5 років.

В області упродовж 2010-2013 років рівень безробіття (розрахований за методологією МОП) мав тенденцію до зменшення, в 2010 році – 10,5%, у 2011 році становив – 10,4%, у 2012 році – 9,8%, у 2013 році – 9,4%. За 2014 рік рівень безробіття (розрахований за методологією МОП) збільшився з 9,4% до 11,3% у порівнянні з 2013 роком, або на 1,9%. Середня тривалість зареєстрованого безробіття за 2012-2014 роки наводиться на рис. 1.1.

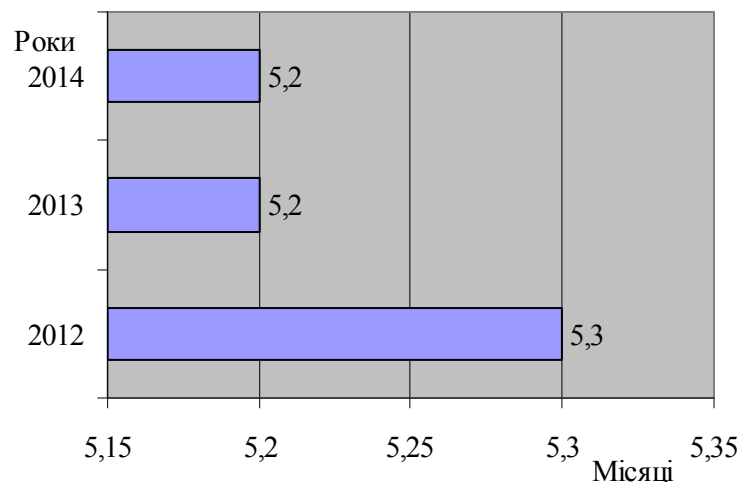

Рис. 1.1. Середня тривалість зареєстрованого безробіття у Тернопільській області в 2012-2014 роках у місяцях

У Тернопільській області чисельність безробітних, обчислених за методологією МОП, за 2014 рік збільшилась у порівнянні з 2013 роком на 6,9 тис. осіб і становила 53,1 тис. осіб.

Рівень бідності за 2013 рік у Тернопільській області за відносним критерієм становив 38,5%, за абсолютним критерієм (за доходами) становив 18,3%.

З метою зменшення кількості бідного населення в області затверджено програму подолання бідності, яка передбачає заходи, спрямовані на розв'язання проблем бідності. Структура працевлаштованих безробітних у 2014 році наведена на рис. 1.2.

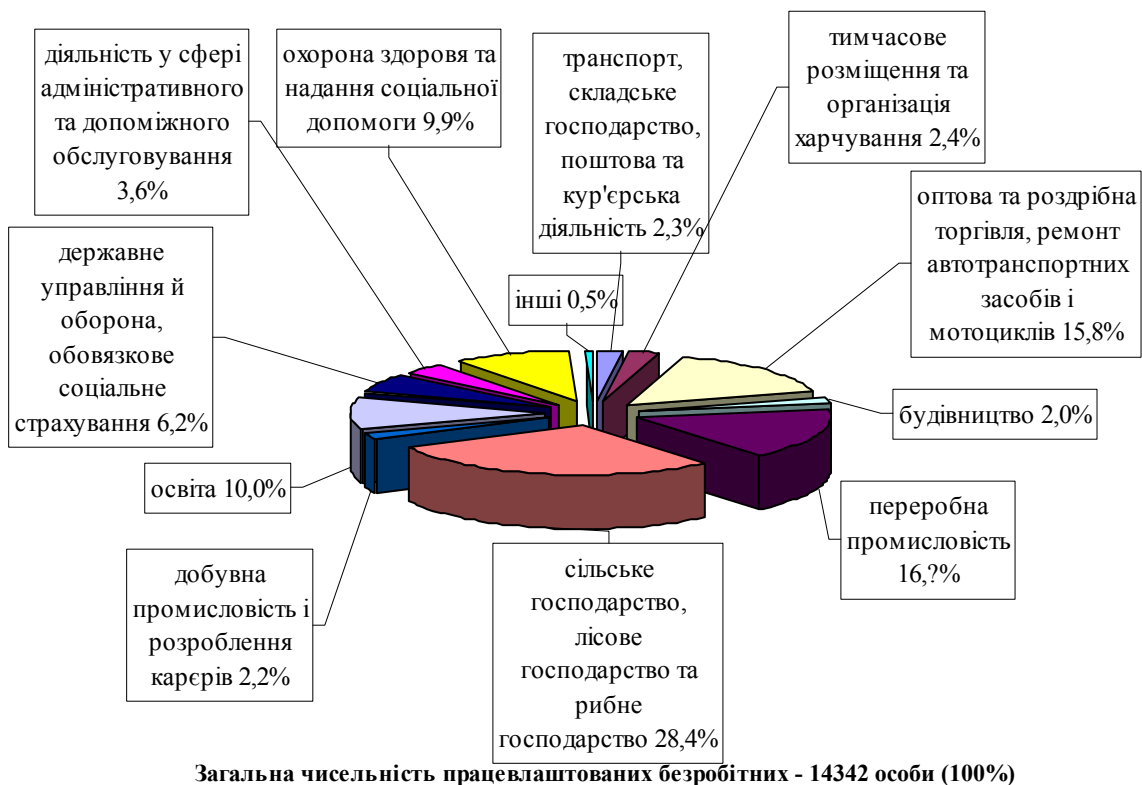

Рис. 1.2. Працевлаштування безробітних за видами економічної діяльності у 2014 році (у відсотках)

Низький рівень доходів населення впливає на здоровий спосіб життя.

У 2014 році рівень середньої заробітної плати в цілому по області зріс (рис. 1.3), у порівнянні до 2013 року, на 6,7% і становив 2487 гривень, (по Україні – 3439 грн.), але є найнижчим по Україні.

Найвищий рівень середньої зарплати у 2014 році спостерігався у працівників фінансової та страхової діяльності – 4205 гривень, державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування – 3138 гривень, промисловості – 2680 гривень.

Найнижчий рівень середньої зарплати у працівників діяльності сфери адміністративного та допоміжного обслуговування – 1581 гривень, наданні інших видів послуг – 1527 гривень та тимчасового розміщення харчування – 1475 гривень.

Індекс реальної заробітної плати за 2014 року до минулого року становив 96,0%, а за 2013 рік до 2012 року – 109,3%.

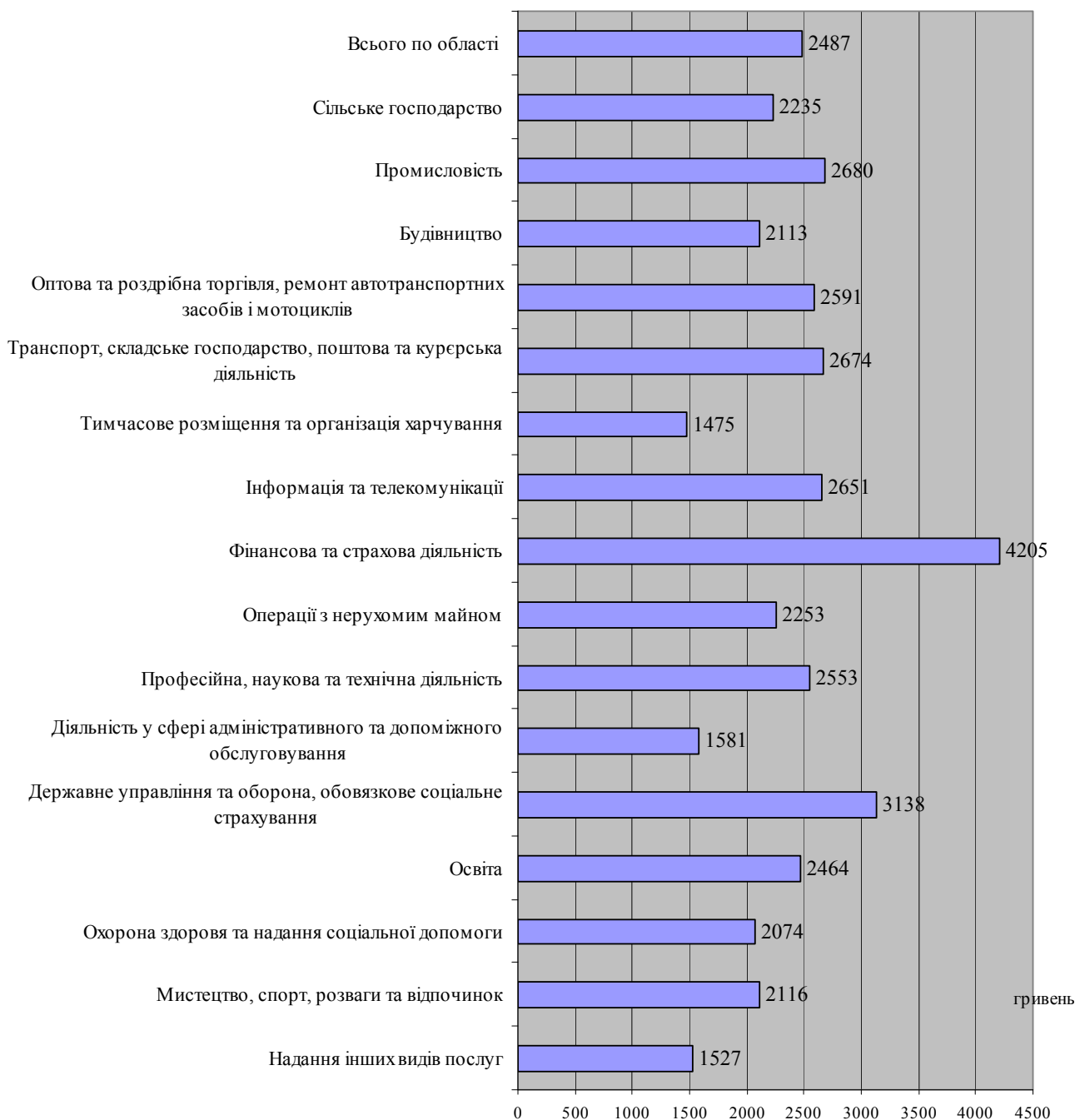

Рис. 1.3. Середня заробітна плата за видами економічної діяльності у 2014 році (гривень)

Отже, тенденція останніх років свідчить про стабілізацію в демографічній сфері, а також характеризується збільшенням зайнятих економічною діяльністю, зменшенням кількості безробітних та зростанням економічної активності населення в регіоні.

Природне скорочення сільського населення в умовах інтенсивного його старіння пододало критичні межі сучасного типу відтворення і неухильно веде до

вимирання. Основною причиною такої ситуації є зниження життєвого рівня селян і погіршення якості медичного обслуговування.

Населення області за одинадцять років (з 2004 по 2014 роки) зменшилось на 52,7 тис. чол. Це зумовлено демографічними показниками, які відбулися за ці роки.

Ринок праці Тернопільщини залежить від змін в економіці, демографічних і соціальних тенденцій, а також від ряду інших специфічних факторів: розміру заробітної плати, перевиробництва спеціалістів з окремих профілів, обсягів вивільнення працівників з підприємств та організацій, рівня сільського безробіття, “тіньової” зайнятості та трудової міграції. Традиційними є сезонні коливання рівня зайнятості населення.

Основною тенденцією, характерною для ринку праці Тернопільської області (за даними Держстату України) у 2015 році порівняно з 2010 роком є зменшення рівня зайнятості населення у віці 15-70 років (розрахованого за методологією МОП) з 54,2% до 51,6% відповідно (з 431,3 тис. осіб до 406,2 тис. осіб), тобто на 2,6%.

Рівень зареєстрованого у службі зайнятості безробіття збільшився з 10,5% у 2010 році до 11,8 відсотка у 2015 р. (з 50,8 тис. осіб до 54,1 тис. осіб відповідно). Найбільша кількість безробітних реєструється через звільнення з економічних причин, тобто найбільша частка безробітних зумовлена складним фінансовим станом сільськогосподарських підприємств, що змушує їх керівників скорочувати робочі місця.

Зареєстроване безробіття не повністю відображає реальну ситуацію на ринку праці. Якщо взяти до уваги тих, хто не зареєструвався в центрах зайнятості або не зміг в них зареєструватися через бюрократію та штучні обмеження з боку законодавства, то число безробітних буде значно вищим.

Також існує значна кількість людей, котрі працюють за неповним графіком. Зокрема, кількість працівників, що перебували у відпустках з ініціативи адміністрації та тих, хто працював у режимі скороченого робочого дня, що значно збільшує кількість фактично безробітних серед працездатного населення.

Найбільш гостро проблема зайнятості постає перед молоддю віком 15-19 років. Цей факт у першу чергу пояснюється неможливістю для саме цієї категорії знайти бажану роботу після закінчення середніх загальноосвітніх шкіл чи професійно-технічних закладів освіти. Молодь у віці до 28 років за формами власності найбільше користується попитом у приватному секторі.

На активність населення негативно вплинули кризові явища, які відбулися в господарському комплексі області. Проте в даний час ще залишаються актуальними питання “детінізації” економіки області та трудової міграції населення за кордон та за межі області.

У 2013 році у м. Тернополі та 12 районах області зафіксовано міграційне скорочення населення, в 5 районах – міграційний приріст.

Інформація щодо міграційних потоків наведена в таблиці 1.6:

Таблиця 1.6

Внутрішня та зовнішня міграція в Тернопільській області

	Усього, осіб		2013 р. у % до 2012 р.	На 1000 осіб	
	2013 р.	2012 р.		2013 р.	2012 р.
Усі потоки міграції					
Число прибулих	12996	14523	89,5	12,1	13,5
Число вибулих	14121	14991	94,2	13,1	13,9
Міграційний приріст, скорочення (-)	-1125	-468	240,4	-1,0	-0,4
Внутрішня міграція					
Число прибулих	7938	8863	89,6	7,4	8,2
Число	7938	8863	89,6	7,4	8,2

вибулих					
Міграційний приріст, скорочення (-)	x	x	x	x	x
Зовнішня міграція					
Число прибулих	5058	5660	89,4	4,7	5,3
Число вибулих	6183	6128	100,9	5,7	5,7
Міграційний приріст, скорочення (-)	-1125	-468	240,4	-1,0	-0,4

Низький рівень доходів населення впливає на здоровий спосіб життя.

Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників області за 2014 рік становила 2487 грн. і зросла порівняно з рівнем 2010 року (1659 грн.) на 49,91%, та у 2,02 разу перевищила прожитковий мінімум для працездатних осіб. Тернопільщина посідає останнє місце за рівнем номінальної заробітної плати серед областей Західного регіону України. До того ж на Тернопільщині тривалий час зберігається найменший в Україні розмір середньої заробітної плати.

Щодо матеріальної забезпеченості сільських домогосподарств, Тернопільщина не досягає 100% реалізації свого потенціалу і становить на сьогодні 83,5%. Майже всі сукупні ресурси споживаються.

Глибока економічна криза в галузях національного господарства і сферах життя населення вимагає концентрації обмежених економічних зусиль на вирішення невідкладних проблем [1], а саме:

- збереження і поліпшення здоров'я населення. Це вимагає фінансового забезпечення на загальнонаціональному рівні та пріоритетного фінансового забезпечення спеціальних програм щодо здоровлення населення;

- покращення системи охорони материнства й дитинства як важливого адресного заходу, спрямованого на підвищення народжуваності та збереження підростаючого покоління;

- посилення демографічної спрямованості й демографічної ефективності заходів в усіх сферах життя селянства, насамперед щодо оплати праці як основної економічної передумови відтворення населення;

- охорона навколишнього природного середовища, підвищення життєвого рівня селян і збільшення середньої тривалості їх життя шляхом скоординованих дій усіх гілок влади щодо поліпшення екологічних умов проживання в сільській місцевості;

- забезпечення селян об'єктами соціальної інфраструктури, зростання доходів у приватному секторі, поліпшення загальноосвітнього, професійного й інтелектуального рівнів сільськогосподарського населення.

Поряд з цим, необхідно виокремити пріоритетні напрями державної політики, спрямованої безпосередньо на забезпечення стійкого підвищення рівня та якості життя сільського населення. Основними серед них є такі:

1) ефективне впровадження існуючих цільових програм державного стимулювання розвитку сільських територій з метою гарантування їх належного фінансування;

2) з метою зниження рівня демографічного навантаження – покращення стану соціального забезпечення пенсіонерів за віком, розвиток системи сервісних служб та спеціалізованих закладів для літніх людей, створення умов для ефективного використання трудового потенціалу людей пенсійного віку в сільській місцевості;

3) здійснення заходів щодо підвищення ефективності управління соціальною сферою та якості соціальних послуг, зокрема шляхом реорганізації та впровадження страхових схем в охороні здоров'я, диверсифікації постачальників соціальних послуг, тощо;

4) активізація державної політики на ринку праці в сільській місцевості, що, передусім, потребує:

- створення загальнодержавного банку даних про ринок праці в сільській місцевості;

- забезпечення ефективного використання трудових ресурсів сільських територій шляхом запровадження дійової програми підвищення рівня зайнятості сільського населення, створення додаткових робочих місць у галузях сільського господарства, агросервісного обслуговування, переробних підприємствах, соціальній сфері тощо;

- відновлення системи державного цільового замовлення на підготовку фахівців відповідно до потреб аграрного сектору, створення гарантій працевлаштування за фахом після одержання освіти (шляхом укладання договорів між випускниками та господарствами);

- стимулювання диверсифікації сільської економіки, що сприятиме зростанню зайнятості населення, включаючи розвиток індивідуальної підприємницької діяльності, малого й середнього бізнесу в несільськогосподарській діяльності;

- впровадження в сільськогосподарське виробництво нових технологій, що вимагають використання кваліфікованої робочої сили, з одночасною адаптацією (програмами перепідготовки) некваліфікованої робочої сили до нових вимог;

- впровадження в сільській місцевості мережі освітніх програм, спрямованих на професійне навчання, підвищення кваліфікації, перекваліфікацію тощо;

5) розробка засобів заохочення інвесторів сільськогосподарських підприємств в інвестуванні розвитку комунальної та транспортної інфраструктури, соціальної сфери сільських населених пунктів, зокрема у вигляді укладання інвестиційних угод з органами місцевої влади та отримання податкових канікул щодо сплати місцевих податків і зборів;

б) здійснення заходів щодо відновлення та подальшого розвитку соціальної інфраструктури сільських територій, для чого, в першу чергу, необхідно:

- нарощувати обсяги будівництва житла та гуртожитків для сільської інтелігенції та молоді, що сприятиме притоку кваліфікованих молодих кадрів на

село;

- сприяти розвитку індивідуального житлового будівництва шляхом збільшення обсягів та розширення можливостей житлового кредитування, передусім пільгового для молодіжного житлового будівництва;

- розширити мережу лікувальних закладів, у тому числі сільських амбулаторій;

- провести переоснащення сільських закладів охорони здоров'я з можливим залученням не лише державних, регіональних та місцевих бюджетів, але й приватних, благодійних та страхових фондів.

2. Оцінка ефективності використання підприємницького потенціалу сільських територій Тернопільської області

У 2014 році в Тернопільській області нараховувалось 1020 діючих сільськогосподарських підприємств (включаючи фермерські господарства), які виробили 52,51% валової продукції сільського господарства області (4814,6 млн. грн.). У порівнянні з 2012 роком (46,74%) частка агроформувань у виробництві сільськогосподарської продукції збільшилася на 5,77 в.п., а проти 2000 року (26,86%) – на 25,65 в.п.

В аграрному секторі переважають приватні підприємства (45,1% до всіх діючих) та господарські товариства (41,5%). Крім того, в 2014 році в області було 582 діючих фермерських господарств.

Загальна площа сільськогосподарських угідь у користуванні фермерських господарств зменшилась в порівнянні з 2013 роком (на 14,8%) і на кінець 2014 року склала 63,6 тис. га, з яких 98,3% припадає на орні землі. Середні розміри землі в одному господарстві зросли з 61 га сільськогосподарських угідь у 2005 році до 62,4 га у 2014 році.

У структурі виробництва продукції сільського господарства продовжує переважати продукція рослинництва і становить 74,7% (6847,4 млн. грн. станом на 2014 рік), зокрема: зернові культури – 41,3%; картопля, овочі та баштанні культури – 31,5%; технічні культури – 22,0%; кормові культури – 2,4%; плодоягідні та виноград – 2,8%.

Продукція тваринництва становить 25,3% загального обсягу продукції сільськогосподарського виробництва (2322,0 млн. грн. станом на 2014 рік), зокрема: молоко – 54,0%; вирощування худоби та птиці – 35,0%; яйця – 8,8%; інша продукція тваринництва – 2,2%.

У Тернопільській області протягом 2011-2014 років валова продукція сільського господарства в усіх категоріях господарств мала стабільну динаміку (2011 рік – 7295 млн гривень, 2012 рік – 7949,3 млн гривень, 2013 рік – 8051,4 млн гривень, 2014 рік – 9169,4 млн гривень). Даний показник вищий, ніж у

Рівненській, Волинській областях, проте нижчий від Львівської області.

У 2014 році в області збережена позитивна тенденція до нарощування обсягів валової продукції сільськогосподарського виробництва. За 2014 рік всіма категоріями господарств вироблено валової продукції на суму 9169,4 млн гривень, що на 13,9% більше показника 2013 року.

В сільськогосподарських підприємствах виробництво валової продукції становить 4814,6 млн гривень, по господарствах населення – 4354,9 млн грн., що відповідно становить 127,3 та 102,0% до минулого року.

Обсяг виробництва валової продукції всіма категоріями господарств на одиницю сільського населення (у постійних цінах 2010 року), за 2014 рік становив 8458 гривень, що на 12,95% більше 2013 року. Станом на 01.01.2016 року даний показник складає 7629 гривень, що на 9,8% менше, ніж за 2014 рік (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Виробництво валової продукції сільського господарства у розрахунку на одну особу (у постійних цінах, грн.)

	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Україна	4249	5113	4897	5559	5863	5589
Волинська	5086	5570	5950	6097	6471	6170
Івано-Франківська	3309	3751	3984	4062	4316	4121
Львівська	2894	3304	3445	3470	3668	3559
Рівненська	4689	5196	5357	5669	5984	5518
Тернопільська	5362	6740	7368	7488	8458	7629
Чернівецька	4312	4773	4815	4973	5226	4712

У 2013 році в області здійснювали діяльність 36,6 тис. суб'єктів господарювання (з урахуванням підприємств-юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців), що у розрахунку на 10 тисяч осіб наявного населення склало 341 суб'єкт господарювання (з них 46 підприємств та 295 фізичних осіб). З них 4909 належать до категорії малих, тобто 13,41% (рис. 2.1).

Структурний розподіл підприємств області за розмірами наступний: 0,1 відсотка складають великі підприємства, 6,1 відсотка – середні, 93,8 відсотка – малі підприємства (рис. 2.2).

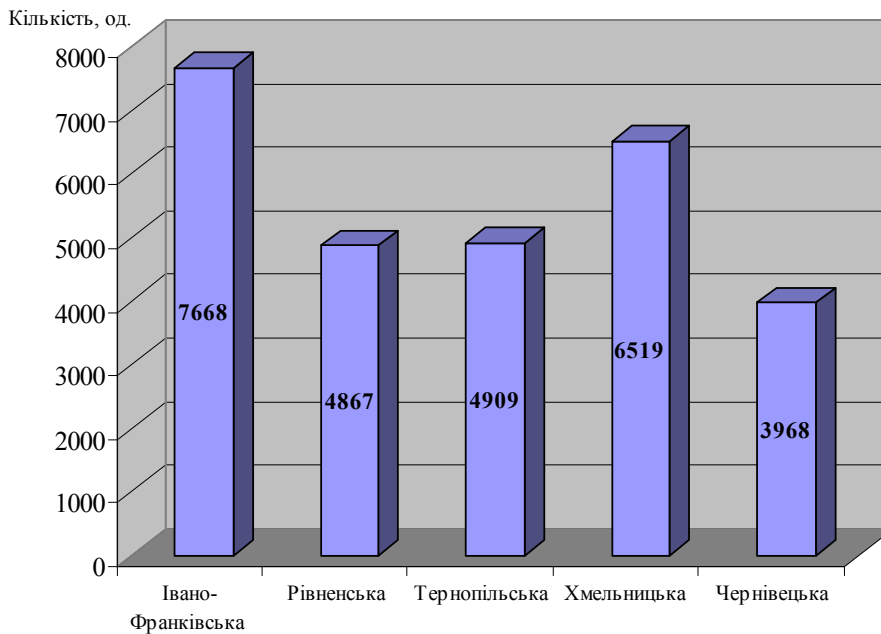

Рис. 2.1. Кількість малих підприємств у 2013 році

У 2013 році питома вага суб'єктів малого та середнього підприємництва в регіоні склала 99,9% від загальної кількості суб'єктів господарювання.

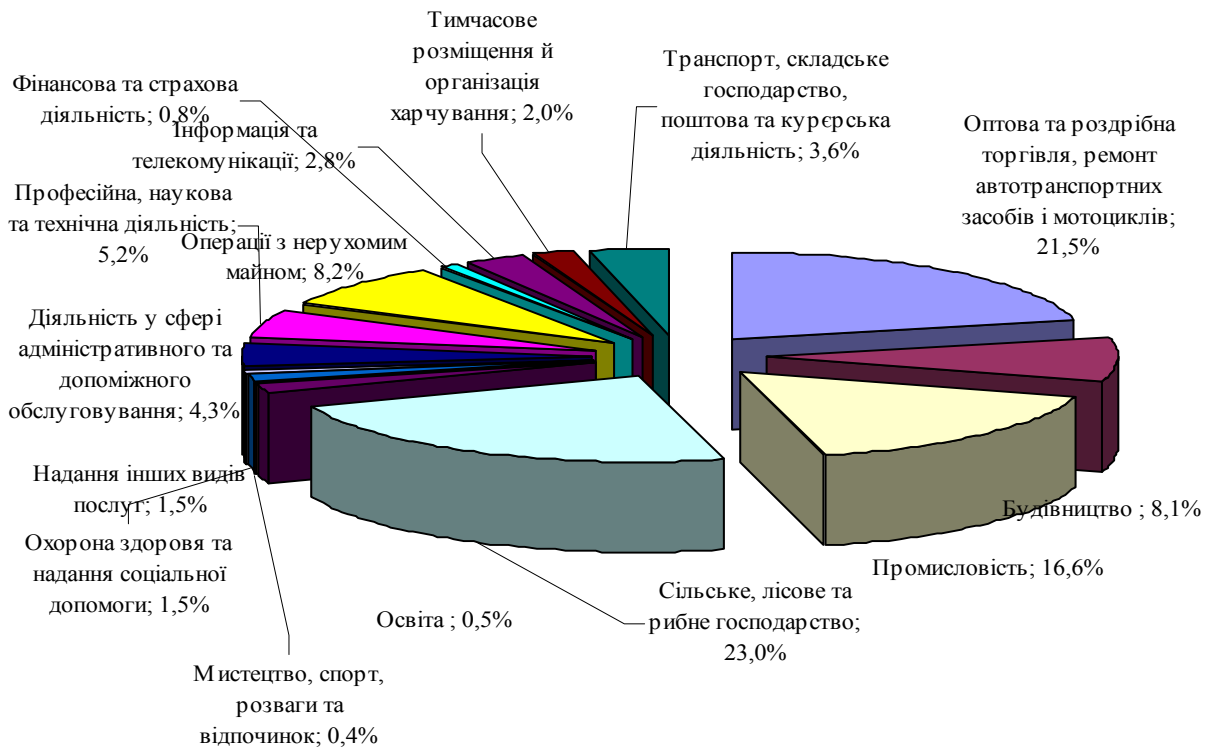

Рис. 2.2. Кількість малих підприємств за видами економічної діяльності у 2013 році

Кількість великих підприємств впродовж 2012-2013 років не змінювалась, в той же час, кількість середніх підприємств збільшилась на 12 підприємств. На кінець 2013 року у малому та середньому підприємництві було зайнято 72,7 тис. осіб, що складає 87,8% від загальної кількості зайнятих працівників (рис. 2.3).

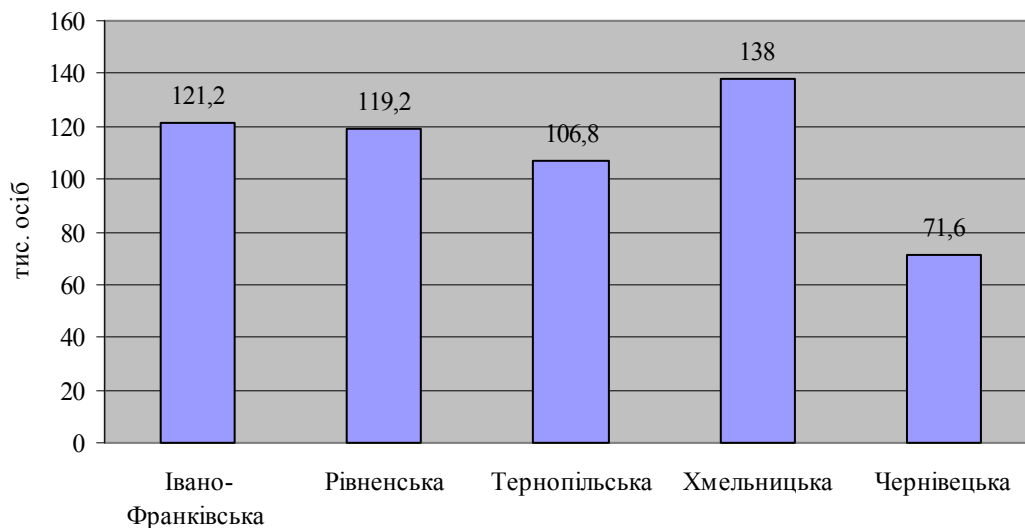

Рис. 2.3. Кількість найманих працівників (усього) на суб'єктах господарювання за регіонами у 2013 році (тис. осіб)

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств по області у 2013 році склав 50,0 млрд. гривень (рис. 2.4).

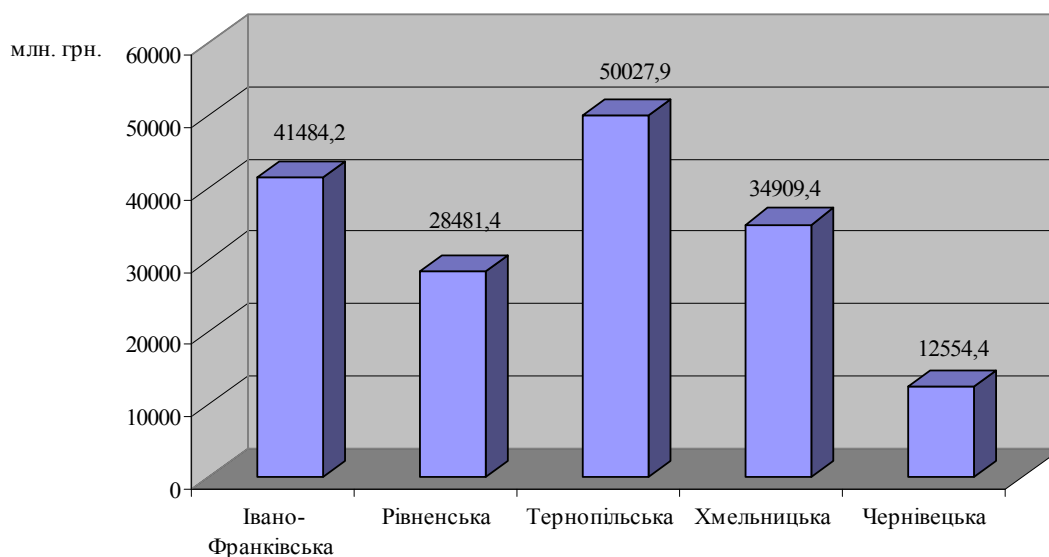

Рис. 2.4. Обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств у 2013 році (млн. грн.)

Частка продукції великих підприємств у загальному обсязі становить 62,5%, що є найвищим показником по Україні. Частка продукції середніх підприємств становить 24,5%, малих підприємств відповідно 13,0%.

З метою створення зручних та доступних умов для отримання громадянами та суб'єктами господарювання якісних адміністративних послуг, забезпечення сприятливого бізнес-клімату, запобігання проявам корупції та усунення різного роду посередництва під час їх надання, а також відповідно до Закону України "Про адміністративні послуги" в регіоні діють 18 центрів надання адміністративних послуг. Складовою частиною центрів надання адміністративних послуг є дозвільні центри, через які забезпечується видача суб'єктам господарювання документів дозвільного характеру.

В регіоні діють об'єкти інфраструктури підтримки підприємництва (бізнес-центри, бізнес-інкубатори, небанківські фінансово-кредитні установи, в т.ч. кредитні спілки та їх філії, інформаційно-консультативні установи).

Торгівля, ресторанне господарство та побутове обслуговування населення є важливою складовою внутрішнього ринку, що відіграє значну роль у формуванні загального економічного потенціалу регіону, забезпеченні потреб населення в товарах і послугах. Це підтверджується позитивною динамікою обсягу роздрібного товарообороту, відкриттям нових об'єктів торгівлі, ресторанного господарства та сфери послуг, створенням нових робочих місць для працевлаштування населення області.

У сфері торгівлі області здійснюють діяльність 6,8 тисяч підприємств з продажу продовольчих і непродовольчих товарів, 1,8 тисяч закладів ресторанного господарства, близько 3,3 тисячі об'єктів з побутового обслуговування населення та 62 ринки.

Оборот роздрібної торгівлі (рис.2.5), що включає роздрібний товарооборот підприємств юридичних осіб та фізичних осіб підприємців у 2013 році склав 14,2 млрд. гривень, що на 6,7 відсотки більше, ніж у 2012 році.

Торговельну діяльність в області здійснюють 633 підприємства оптової торгівлі, оптовий товарооборот яких у 2013 році склав 19617,1 млн гривень. В

товарній структурі оптового товарообороту переважає продаж продовольчих товарів і складає понад 80%.

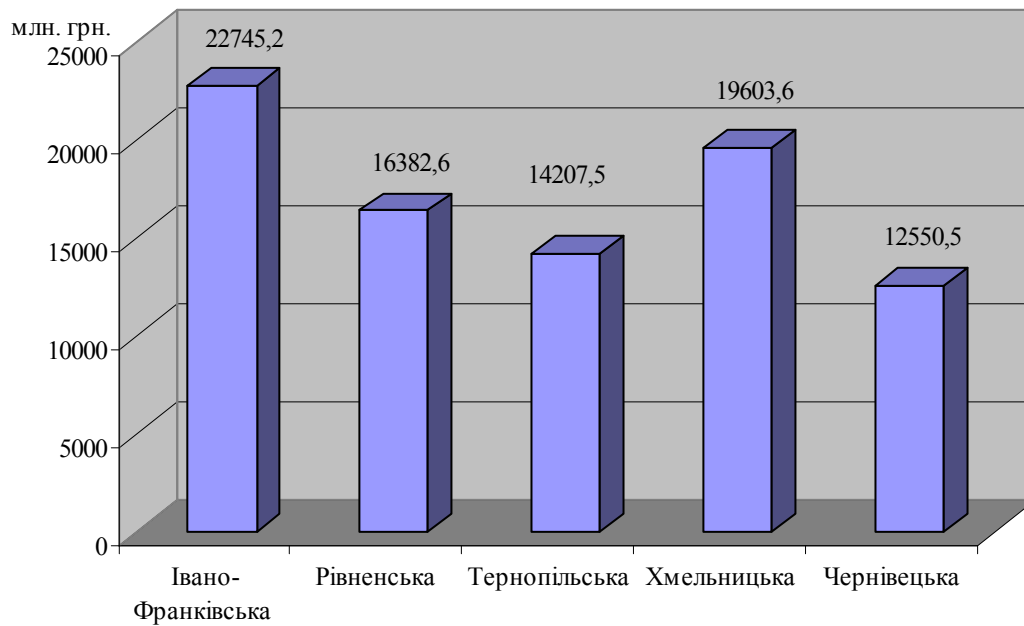

Рис. 2.5. Оборот роздрібної торгівлі за січень-грудень 2013 року (млн. грн.)

Обсяг реалізованих послуг підприємствами (рис. 2.6), що працюють в даній сфері, у 2013 році склав 2263,3 млн гривень (ріст до 2010 року становить 64,94%). У середньому одному жителю області у 2013 році реалізовано послуг на суму 2084 гривні.

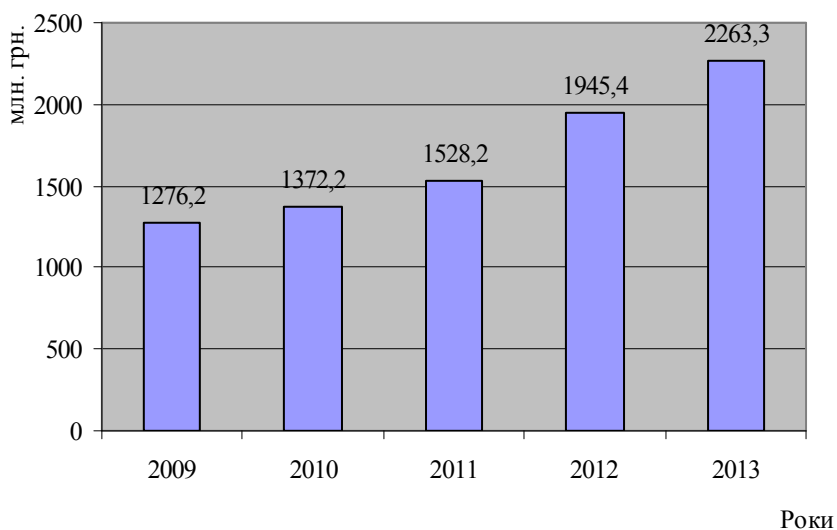

Рис. 2.6. Обсяг реалізованих послуг підприємствами у 2009-2013 роках (млн. грн.)

Найбільша питома вага в загальному обсязі реалізованих послуг припадає на послуги транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності, а також на послуги інформації та телекомунікації. Значно зросли обсяги послуг у сфері технічного обслуговування та ремонту автотранспорту, операцій з нерухомістю, послуги транспорту і зв'язку, розширився обсяг послуг готелів, сфери відпочинку, розваг, культури та спорту. Питома вага послуг, що надаються населенню, складає понад 20%.

Надходження до зведеного бюджету від діяльності суб'єктів господарювання, що працюють в сфері торгівлі, складають в межах 33% поступлень по області.

В агропромисловому комплексі області з метою модернізації інфраструктури протягом 2012-2014 років реалізовано 24 інвестиційних проектів з будівництва та реконструкції тваринницьких та рослинницьких комплексів, з них 6 у молочному скотарстві, 7 – у свинарстві, 5 – у птахівництві; а для високого якісного зберігання зерна збудовано 6 зернових елеваторів загальною потужністю одночасного зберігання понад 600 тис. тонн зерна.

Переробну та харчову промисловість агропромислового комплексу області представляють 125 підприємств 8 основних галузей та понад 100 малих суб'єктів господарювання – юридичних і фізичних осіб, які здійснюють переробку сільськогосподарської продукції і виробництво харчових продуктів.

У 2014 році питома вага виробництва Тернопільської області становила 34% замороженої яловичини; 30,4% етилового спирту; 10,5% бурякового цукру України.

Розвиток туризму. Тернопільська область є визнаною туристичною перлиною України. Пріоритетні види, які історично сформувались і потребують подальшого комплексного розвитку – це релігійно-паломницький, культурно-пізнавальний, пригодницький, тематичний види туризму.

Тернопільщина, як визнаний туристичний край, позиціонується в Україні та закордоном завдяки широко відомим брендам: “Дністровський каньйон”, “Замки Тернопілля”, “Печери Тернопільщини”, “Медобори, Товтри запрошують”.

Кременецький район є серед лідерів з просування місцевого туристичного бренду під назвою “В магії Кременця – сила України” на загальноукраїнському туристичному ринку. В області збереглося більше третини всіх українських замків і палаців, понад сотню дерев’яних церков різних епох, десятки унікальних кам’яних храмів і костьолів. На Тернопільщині також нараховується 542 пам’ятки природи, а це п’ята частина всіх пам’яток природи, що є в Україні. Ці об’єкти в основному є на територіях, що належать Національним природним паркам “Кременецькі гори”, “Дністровський каньйон” та Державному природному заповіднику “Медобори”.

Всі об’єкти включені у різноманітні маршрути, що складають основу екскурсійних програм та кількадечних турів по області. Туристичні послуги у 2014 році надавали 10 туроператорів та більше 35 турагентів, ще 4 суб’єкти здійснювали екскурсійну діяльність; крім того, діяло 5 туристично-інформаційних центрів. Більше 30 власників агросадиб надають послуги сільського зеленого туризму. Впродовж останніх років здійснювалася реконструкція діючих підприємств готельного господарства, споруджувалися об’єкти сервісного обслуговування туристів.

У 2011-2014 роках кількість туристів, обслуговуваних туристичними підприємствами області, зменшилась на 5098 осіб, з 14164 осіб до 9066 осіб, або на 35,99%. Проте, реальні здобутки туристичної галузі області є вагомішими. На Тернопільщині також є значний потенціал для розвитку екскурсійної діяльності. Кількість екскурсантів складала у 2014 році біля 200 тис. осіб. З них близько 18 тис. становили іноземні туристи.

Незважаючи на падіння притоку туристів в останні кілька років, роль Тернопільщини на українському туристичному ринку постійно зростає. Туризм визнано пріоритетним напрямком розвитку області, де активно створюються туристичні продукти, покращується рівень обслуговування туристів, здійснюються заходи з просування туристичних пропозицій регіону. Як наслідок, кількість туристів у область збільшується.

Розвиток туризму сприятиме зростанню якості життя населення.

Таким чином, покращення бізнес-клімату в Україні, відновлення

стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу сприятиме зростанню МСБ в області, що може стимулювати створення нових робочих місць і зменшення рівня безробіття.

Окрім підприємств, що традиційно займаються виробництвом сільськогосподарської продукції, з'явилися підприємства, котрі спеціалізуються на зберіганні, переробці цієї продукції, а також підприємства торговельні, громадського харчування, транспортні та з надання різних комунальних послуг. На малих підприємствах в АПК зайнято близько 10% від загальної кількості працюючих.

Фермерське господарство є найбільш пріоритетним напрямом розвитку сільського господарства. Для державного захисту фермерства, його інтересів, його економічної підтримки створюються необхідні умови. В пошуку вирішення проблем, що виникають, слід: повніше використовувати правову базу розвитку і підтримки підприємництва; створити спеціальну систему фінансування, кредитування і страхування підприємницької діяльності на селі, а також систему забезпечення матеріальних умов розвитку підприємництва; сформувати ринкову інфраструктуру і конкурентне середовище для забезпечення підприємницької діяльності; створити систему підготовки кадрів для підприємницької діяльності; розробити систему інформації і науково-технічної підтримки сільськогосподарського підприємництва.

Для розвитку сільських територій Тернопільської області необхідно забезпечувати повноцінну диверсифікацію сільської економіки. Насамперед, це стосується відродження малого та середнього бізнесу на селі, створення нових робочих місць у сфері несільськогосподарського виробництва, відновлення соціальної інфраструктури та поліпшення інвестиційного клімату. Важливе значення слід також надавати формуванню сприятливого інституційного середовища для розвитку сільськогосподарської кооперації та аграрних кластерів, створення кредитних спілок тощо [2].

Пріоритетного значення при цьому слід надавати розвитку агротуризму, сфери послуг, харчопереробки та легкої промисловості, а також народних

промислів, які розширюють можливості використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій, забезпечуючи при цьому нарощування їх людського та фінансового потенціалів.

Одним із пріоритетних видів несільськогосподарського бізнесу є зелений туризм. Зелений туризм створює нові робочі місця в більшості секторів сільської економіки: транспорті, готельному бізнесі, сфері зв'язку та інформаційного забезпечення, громадському харчуванні, побутовому обслуговуванні населення, фінансово-банківському секторів, соціально-культурній сфері тощо. Крім того, він сприяє покращенню інфраструктури села та поліпшенню інвестиційного клімату на сільських територіях.

Важливим напрямом становлення сучасного підприємництва на сільських територіях є розвиток обслуговуючої і кредитної кооперації [2]. Розвиток сільської кооперації стимулює процеси самоорганізації сільськогосподарських товаровиробників і сільського населення.

Тільки розвиток сільського підприємництва здатен відновити соціальну сферу села, яка нині перебуває в стані занепаду.

Таким чином, розвиток підприємництва – це шлях до насичення ринку товарами і послугами, розширення конкуренції, впровадження досягнень науково-технічного прогресу. Підприємство дає змогу розширити сферу прикладання праці, створити нові можливості для працевлаштування незайнятого населення і вивільнених працівників з неефективно діючих підприємств.

3. Перспективи відновлення та розвитку трудового потенціалу сільських територій Тернопільської області

Особливості сучасного етапу аграрної реформи зумовлюють гостру необхідність суттєвої трансформації державної політики зайнятості сільського населення. Сьогодні, на жаль, відсутність позитивних зрушень у напрямі скорочення обсягів сільського безробіття значною мірою зумовлена низьким рівнем законодавчого забезпечення регулювання зайнятості сільського населення, що серйозно гальмує розробку адекватних механізмів державної політики зайнятості в програмних документах уряду, які передбачали б комплекс заходів зі створення інфраструктури сільського ринку праці, системи фінансового та організаційного забезпечення реалізації активних заходів на ньому.

Основними засобами забезпечення продуктивної зайнятості сільського населення повинні бути: запровадження спрощеного порядку реєстрації та звітності суб'єктів господарювання в аграрному секторі; розмежування підсобної та підприємницької форм господарювання сільських сімей, сприяння перетворенню особистих підсобних господарств на господарства товарного типу; підтримка розвитку особистих підсобних господарств як форми самозайнятості сільського населення; залучення приватного сектору у сільській місцевості до рекреаційно-туристичного підприємництва та підсобної діяльності у сфері туризму (сільського зеленого туризму); регулювання трудової міграції сільського населення, спрямування її з трудонадлишкових регіонів до депресивних сільських територій; запровадження системи професійного навчання і перепідготовки незайнятих працею сільських жителів; надання державної підтримки розвитку дрібного і середнього підприємництва на селі; створення спеціального фонду підтримки підприємницької діяльності на селі молодих сімей; розвитку та підтримки діяльності кредитних спілок; поліпшення умов реалізації селянами продукції особистих господарств [9].

Державна активна політика зайнятості передбачає розроблення програм сприяння зайнятості.

Заходи щодо реалізації державної політики зайнятості на територіальному рівні враховують необхідність сприяння будь-яким формам розширення сфери прикладання праці, в тому числі створення нових робочих місць, забезпечення умов для розвитку підприємництва та працевлаштування незайнятого населення і безробітних; забезпечення державних гарантій зайнятості для окремих категорій населення; поліпшення системи професійної орієнтації, підготовки й перепідготовки кадрів, матеріальної підтримки безробітних та їхніх сімей; організації громадських робіт тощо. У програмах також обґрунтовується організаційне, наукове і фінансове забезпечення усіх запланованих заходів та необхідність контролю за їх реалізацією.

У нашій країні фінансова база для розв'язання проблем зайнятості недостатня і не відповідає ситуації на ринку праці, яка різко загострюється через величезний потенціал безробіття.

Один з найбільш важливих напрямків збільшення кількості робочих місць на сільських територіях є нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва.

В умовах необхідності прискорення економічного розвитку сільських територій особливо важливим є прогнозування різних варіантів зміни темпів і пропорцій розвитку трудового потенціалу на сільських територіях з урахуванням інерційності економічних процесів. Прогнозування різних ситуацій розвитку трудового потенціалу сільських територій дозволяє прослідкувати різні альтернативи розвитку сільських територій, а дослідження інерційності в розвитку суспільного виробництва дозволяє визначити реальність цих альтернатив розвитку в найближчій і більш віддаленій перспективі.

Основними завданнями моделювання розвитку трудового потенціалу сільських територій регіону є визначення показників, які характеризують рівень його розвитку, вибір методичних прийомів визначення їх динаміки та трендів зміни на протязі прогнозного періоду.

Основою загальноекономічних прогнозів є розробка сценаріїв перспективного розвитку, в основу яких повинні бути покладені вірогідні ситуації майбутнього розвитку регіональної системи.

В рамках загальноекономічного прогнозу повинні визначатись найбільш

загальні показники, які можуть служити орієнтирами для подальшої розробки окремих програм розвитку.

Показники, які характеризують розвиток трудового потенціалу сільських територій регіону, повинні відповідати наступним вимогам: їх кількість не повинна бути дуже великою, і в той же час показники повинні максимально точно і повно відображати процес і його результати; повинні бути співрозмірні в часі та просторі і погоджуватись з існуючою практикою і конкретними прогностичними завданнями на різних народногосподарських рівнях; не повинні містити повторного рахунку одних і тих же елементів; відповідати стандартам системи національних рахунків, адаптованих до умов вітчизняної економіки; повинні становити узгоджену систему.

Перелік показників економічного розвитку, які найбільш повно і системно характеризують стан та перспективи відновлення та розвитку трудового потенціалу сільських територій Тернопільської області наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Основні показники відновлення та розвитку трудового потенціалу сільських територій області

№ п/п	Показники
1.	Чисельність зайнятого населення сільських територій, тис. осіб
2.	Кількість працевлаштованих зареєстрованих безробітних на сільських територіях, осіб
3.	Кількість найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах, тис. осіб
4.	Чисельність працівників у фермерських господарствах, осіб
5.	Кількість фермерських господарств, од.
6.	Кількість сільськогосподарських підприємств, од.

Для прогнозування окремих показників розвитку трудового потенціалу і визначення тенденцій їх розвитку в майбутньому найбільш часто використовуються методи екстраполяції часових рядів даних, які базуються на продовженні дії закономірностей (тенденцій), що склалися у передпрогнозний період, на майбутнє.

Використання таких методів передбачає, що основні фактори і тенденції минулого періоду збережуться на період прогнозу.

У даному випадку проведемо розрахунок прогностичних значень показників на

основі трьох методів екстраполяції, зокрема: середнього коефіцієнта росту, середнього абсолютного приросту і екстраполяції трендів.

Розрахунок прогнозних значень показників відновлення і розвитку трудового потенціалу Тернопільської області.

На основі середнього коефіцієнта росту \bar{k}_p .

$$\bar{k}_p = \sqrt[n-1]{\frac{Y_n}{Y_1}},$$

де n – кількість років заданого часового ряду.

У цьому випадку прогнозне значення показника дорівнює:

$$\bar{Y}_{n+T} = Y_n \cdot \bar{k}_p^T,$$

де T – кількість років, що відповідає горизонту прогнозування.

Таблиця 3.2

Чисельність зайнятого населення сільських територій Тернопільської області, тис. осіб

Базові значення		Прогнозні значення	
Роки	Фактичні дані	Роки	Прогнозні дані
2009	111,2	2015	134,13
2010	118,8	2016	138,38
2011	134,8	2017	142,77
2012	143,8	2018	147,30
2013	148,3	2019	151,98
2014	130,0	2020	156,80
		2021	161,78
		2022	166,91

Середній коефіцієнт росту: $\bar{k}_p(t) = 1,032$.

Таблиця 3.3

Кількість працевлаштованих зареєстрованих безробітних на сільських територіях Тернопільської області, осіб

Базові значення		Прогнозні значення	
Роки	Фактичні дані	Роки	Прогнозні дані
2009	6603	2015	3705
2010	5545	2016	3365
2011	5613	2017	3056
2012	5209	2018	2775
2013	3937	2019	2521
2014	4080	2020	2289
		2021	2079
		2022	1888

Середній коефіцієнт росту: $\bar{k}_p(t) = 0,908$.

**Кількість найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах
Тернопільської області, тис. осіб**

Базові значення		Прогнозні значення	
Роки	Фактичні дані	Роки	Прогнозні дані
2010	13,7	2016	10,87
2011	13,0	2017	10,46
2012	13,5	2018	10,07
2013	13,5	2019	9,69
2014	13,3	2020	9,32
2015	11,3	2021	8,97
		2022	8,63
		2023	8,30

Середній коефіцієнт росту: $\bar{E}_p(t) = 0,962$.

**Чисельність працівників у фермерських господарствах Тернопільської
області, осіб**

Базові значення		Прогнозні значення	
Роки	Фактичні дані	Роки	Прогнозні дані
2010	1687	2016	1841
2011	1743	2017	1868
2012	1833	2018	1896
2013	1782	2019	1924
2014	1807	2020	1952
2015	1815	2021	1981
		2022	2010
		2023	2040

Середній коефіцієнт росту: $\bar{E}_p(t) = 1,015$.

Кількість фермерських господарств Тернопільської області, од.

Базові значення		Прогнозні значення	
Роки	Фактичні дані	Роки	Прогнозні дані
2010	569	2016	577
2011	579	2017	578
2012	600	2018	580
2013	596	2019	581
2014	582	2020	583
2015	576	2021	584
		2022	585
		2023	587

Середній коефіцієнт росту: $\bar{E}_p(t) = 1,002$.

Кількість сільськогосподарських підприємств Тернопільської області, од.

Базові значення		Прогнозні значення	
Роки	Фактичні дані	Роки	Прогнозні дані
2010	1037	2016	1018
2011	1039	2017	1015
2012	1042	2018	1012
2013	1044	2019	1008
2014	1020	2020	1005
2015	1021	2021	1002
		2022	999
		2023	996

Середній коефіцієнт росту: $\bar{r} = 0,997$.

На основі середнього абсолютного приросту. Використовуючи дані базисного року, середній абсолютний приріст складатиме:

$$\bar{\Delta y} = \frac{y_n - y_1}{n - 1}$$

У цьому випадку прогнозне значення показника дорівнює:

$$\bar{y}_{n+t} = y_n + \bar{\Delta y} * T$$

Таким способом визначаємо прогноз показників на період наступних восьми років.

Таблиця 3.8

Чисельність зайнятого населення сільських територій Тернопільської області, тис. осіб

Базові значення		Прогнозні значення	
Роки	Фактичні дані	Роки	Прогнозні дані
2009	111,2	2015	133,76
2010	118,8	2016	137,52
2011	134,8	2017	141,28
2012	143,8	2018	145,04
2013	148,3	2019	148,80
2014	130,0	2020	152,56
		2021	156,32
		2022	160,08

$\bar{\Delta y} = 3,760$.

Кількість працевлаштованих зареєстрованих безробітних на сільських територіях Тернопільської області, осіб

Базові значення		Прогнозні значення	
Роки	Фактичні дані	Роки	Прогнозні дані
2009	6603	2015	3575
2010	5545	2016	3071
2011	5613	2017	2566
2012	5209	2018	2062
2013	3937	2019	1557
2014	4080	2020	1052
		2021	548
		2022	43

$\Delta y = -504,600$.

Таблиця 3.10

Кількість найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, тис. осіб

Базові значення		Прогнозні значення	
Роки	Фактичні дані	Роки	Прогнозні дані
2010	13,7	2016	10,82
2011	13,0	2017	10,34
2012	13,5	2018	9,86
2013	13,5	2019	9,38
2014	13,3	2020	8,90
2015	11,3	2021	8,42
		2022	7,94
		2023	7,46

$\Delta y = -0,480$.

Таблиця 3.11

Чисельність працівників у фермерських господарствах Тернопільської області, осіб

Базові значення		Прогнозні значення	
Роки	Фактичні дані	Роки	Прогнозні дані
2010	1687	2016	1841
2011	1743	2017	1866
2012	1833	2018	1892
2013	1782	2019	1917
2014	1807	2020	1943
2015	1815	2021	1969
		2022	1994
		2023	2020

$\Delta y = 25,600$.

Кількість фермерських господарств Тернопільської області, од.

Базові значення		Прогнозні значення	
Роки	Фактичні дані	Роки	Прогнозні дані
2010	569	2016	577
2011	579	2017	579
2012	600	2018	580
2013	596	2019	582
2014	582	2020	583
2015	576	2021	584
		2022	586
		2023	587

 $\Delta y = 1,400.$
Кількість сільськогосподарських підприємств Тернопільської області, од.

Базові значення		Прогнозні значення	
Роки	Фактичні дані	Роки	Прогнозні дані
2010	1037	2016	1018
2011	1039	2017	1015
2012	1042	2018	1011
2013	1044	2019	1008
2014	1020	2020	1005
2015	1021	2021	1002
		2022	999
		2023	995

 $\Delta y = -3,200.$

На основі екстраполяції трендів. Прогнозне значення показників розвитку можна одержати з допомогою залежності, яка має назву рівняння тренда:

$$y = f(t) + \varepsilon_t,$$

де $f(t)$ – детермінована компонента процесу (в нашому випадку зміни відповідного показника соціально-економічного розвитку в часі t); ε_t – стохастична компонента процесу, тобто ця залежність складається з двох частин: детермінованої, яка формується під впливом врахованих відомих факторів, і випадкової, в результаті випадкових неврахованих факторів.

Компонента $f(t)$ може бути описана рядом залежностей – лінійною, квадратичною, степеневою експоненційною, гіперболічною, і будується на основі часового статистичного ряду “передісторії”, причому вид залежності вибирається згідно характеру зміни значень показників за період “передісторії”.

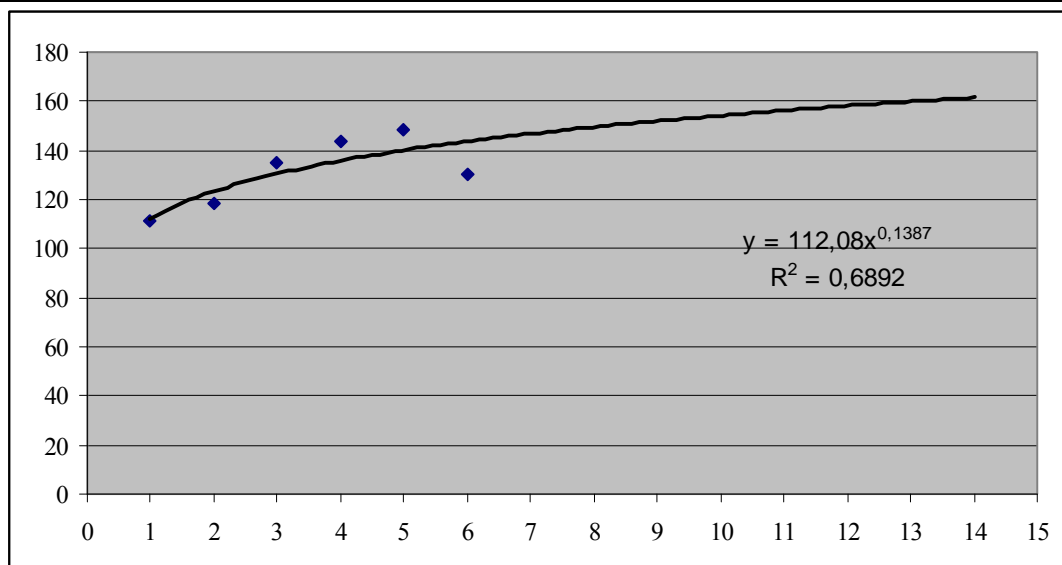
Якщо умови, які визначають тенденцію розвитку у минулому, не зазнають

значних змін в майбутньому, то розрахунок прогнозу можна здійснити на основі екстраполяції тренда, тобто на основі побудованого рівняння $y = f(t)$, причому прогнозне значення X_{n+m} показника на останній рік прогнозного періоду (горизонту) визначається як значення функції $f(t)$ при $t=n+m$, де n – кількість років заданого часового ряду (“передісторії”), m – кількість років прогнозного періоду (горизонту прогнозу), тобто $X_{n+m} = f(n+m)$. Випадкова компонента ε , необхідна для уточнення (коректування) прогнозних значень. Числові значення показників для прогнозного періоду по роках одержуються шляхом підстановки відповідного порядкового номера року $n+1, n+2, \dots, n+m$ прогнозного періоду в одержане для показника рівняння тренда, де m – кількість років прогнозного періоду. В нашому випадку $m=8$.

Таблиця 3.14

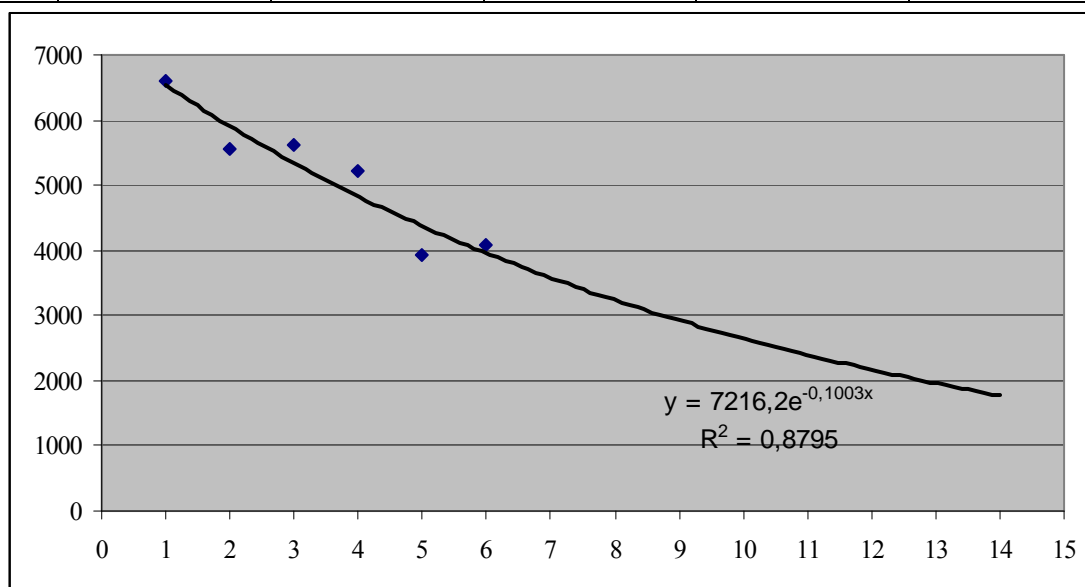
Чисельність зайнятого населення сільських територій Тернопільської області, тис. осіб

Базові значення			Прогнозні значення		
Роки	умовний час, t	Фактичні дані	Роки	умовний час, t	Прогнозні дані
2009	1	111,2	2015	7	146,81
2010	2	118,8	2016	8	149,55
2011	3	134,8	2017	9	152,01
2012	4	143,8	2018	10	154,25
2013	5	148,3	2019	11	156,30
2014	6	130,0	2020	12	158,20
			2021	13	159,97
			2022	14	161,62

Кількість працевлаштованих зареєстрованих безробітних на сільських територіях Тернопільської області, осіб

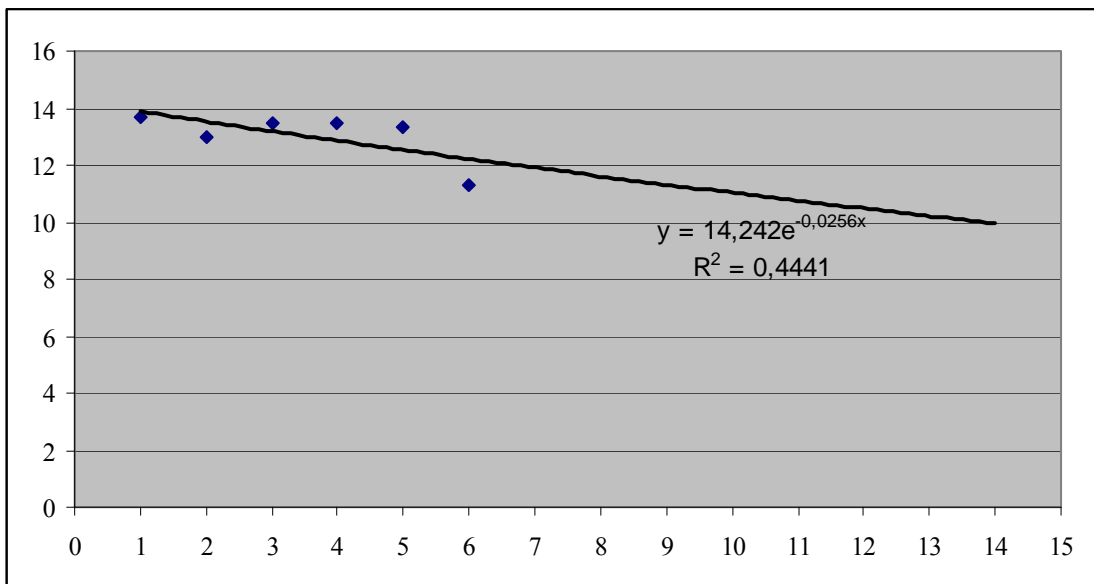
Базові значення			Прогнозні значення		
Роки	умовний час, t	Фактичні дані	Роки	умовний час, t	Прогнозні дані
2009	1	6603	2015	7	3576
2010	2	5545	2016	8	3235
2011	3	5613	2017	9	2926
2012	4	5209	2018	10	2647
2013	5	3937	2019	11	2394
2014	6	4080	2020	12	2166
			2021	13	1959
			2022	14	1772

Таблиця 3.16

Кількість найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, тис. осіб

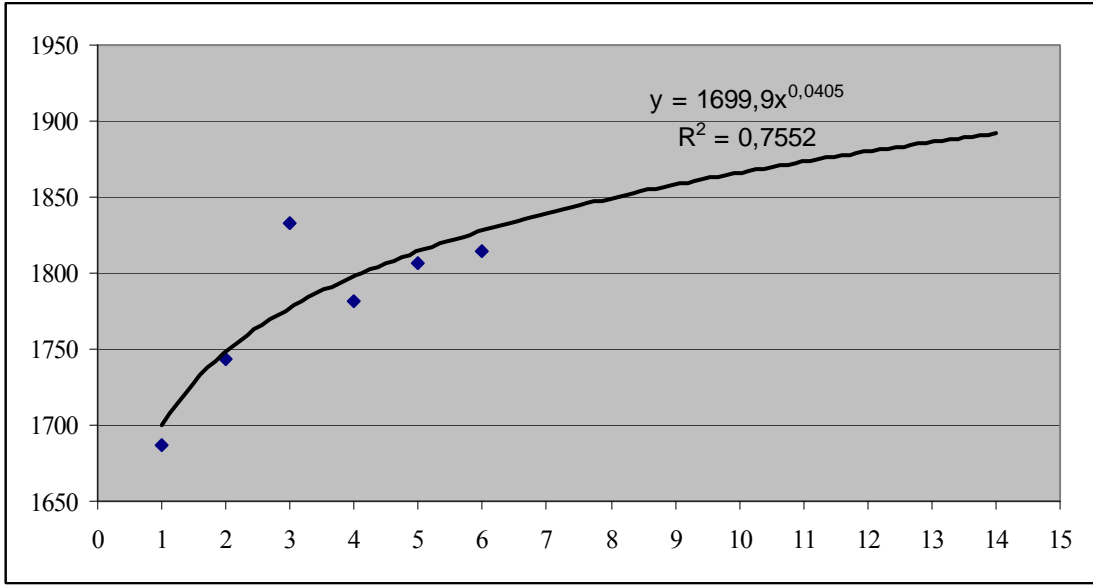
Базові значення			Прогнозні значення		
Роки	умовний час, t	Фактичні дані	Роки	умовний час, t	Прогнозні дані
2010	1	13,7	2016	7	11,91
2011	2	13,0	2017	8	11,60
2012	3	13,5	2018	9	11,31
2013	4	13,5	2019	10	11,03
2014	5	13,3	2020	11	10,75
2015	6	11,3	2021	12	10,48
			2022	13	10,21
			2023	14	9,95

Таблиця 3.17

Чисельність працівників у фермерських господарствах Тернопільської області, осіб

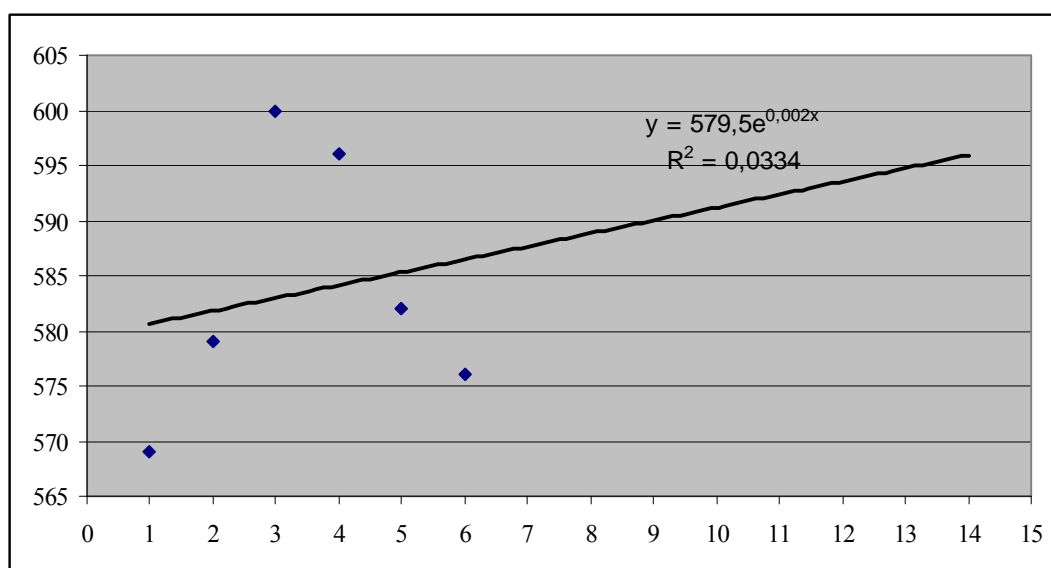
Базові значення			Прогнозні значення		
Роки	умовний час, t	Фактичні дані	Роки	умовний час, t	Прогнозні дані
2010	1	1687	2016	7	1839
2011	2	1743	2017	8	1849
2012	3	1833	2018	9	1858
2013	4	1782	2019	10	1866
2014	5	1807	2020	11	1873
2015	6	1815	2021	12	1880
			2022	13	1886
			2023	14	1892

Таблиця 3.18

Кількість фермерських господарств Тернопільської області, од.

Базові значення			Прогнозні значення		
Роки	умовний час, t	Фактичні дані	Роки	умовний час, t	Прогнозні дані
2010	1	569	2016	7	588
2011	2	579	2017	8	589
2012	3	600	2018	9	590
2013	4	596	2019	10	591
2014	5	582	2020	11	592
2015	6	576	2021	12	594
			2022	13	595
			2023	14	596

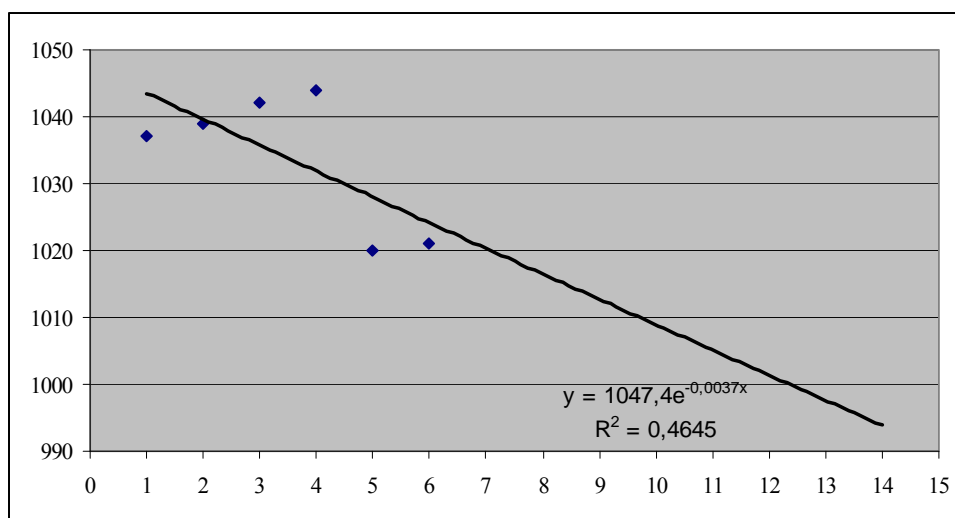

Таблиця 3.19

Кількість сільськогосподарських підприємств Тернопільської області, од.

Базові значення			Прогнозні значення		
Роки	умовний час, t	Фактичні дані	Роки	умовний час, t	Прогнозні дані
2010	1	1037	2016	7	1021
2011	2	1039	2017	8	1017
2012	3	1042	2018	9	1013
2013	4	1044	2019	10	1009
2014	5	1020	2020	11	1006
2015	6	1021	2021	12	1002
			2022	13	998
			2023	14	995

Відновлення стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу сприятиме зростанню МСБ в області, що може стимулювати створення робочих місць і зменшення рівня безробіття.

Розвиток людського капіталу на сільських територіях Тернопільської області має базуватися на наступному: 1) сприянні у покращенні здоров'я та збільшення тривалості активного періоду життя людини; 2) підвищенні здатності населення адаптуватись до потреб економіки та невиробничого сектору.

Зокрема, перша ціль полягає у вирішенні наступних задач: постачання обладнання та апаратів для виявлення і лікування захворювань; підвищення обізнаності про профілактику, покращення способу життя і подолання шкідливих звичок; надання комплексу психолого-реабілітаційних заходів для воїнів АТО; модернізація системи екстреної (швидкої) медичної допомоги, у тому числі високоспеціалізованої медичної допомоги; проведення інформаційних кампаній про шкідливий вплив алкоголю, наркотиків та нікотину на організм людини; створення благодійних консультаційно-діагностичних центрів соціальної та психологічної допомоги населенню; профілактика захворюваності на ВІЛ/СНІД; надання консультативної, психолого-педагогічної допомоги неповнолітнім та молоді у навчальних закладах та центрах самозайнятості наркозалежної молоді; будівництво нових та реконструкція існуючих спортивних об'єктів області; розширення мережі спортивних клубів, зокрема центрів фізичного здоров'я населення; покращення матеріальної бази спортивних комплексів у навчальних закладах області.

Друга ціль передбачає вирішення наступних завдань: підтримка програм міжнародних обмінів студентами, аспірантами, викладачами; підтримка

талановитих студентів та молодих науковців; підтримка міжнародних навчальних програм; організація єдиного інформаційного простору для науково-дослідних установ та ВНЗ; покращення професійної підготовки відповідно до потреб ринку праці, роботодавців; налагодження науково-інноваційного співробітництва вищих навчальних закладів і наукових установ з реальним сектором економіки; проведення реорганізації системи освіти відповідно до потреб ринку праці; розвиток професійно-технічної освіти відповідно до потреб ринку праці через покращення матеріальної бази та організацію баз практики; розробка навчальних програм для осіб передпенсійного віку та людей з обмеженими можливостями.

Отже, у важкий період розвитку потрібно підтримати село. Слід створити в сільській місцевості додаткові робочі місця, стимулювати розвиток малого і середнього бізнесу, насамперед несільськогосподарських видів діяльності: обслуговуючих кооперативів на неприбутковій основі, сільського зеленого туризму, народних промислів, створення філіалів великих промислових підприємств.

Здійснюючи активну державну політику зайнятості у сільській місцевості, органи державної влади не повинні обмежуватися тільки заходами щодо сприяння у працевлаштуванні зареєстрованих безробітних. Для реалізації регіональної політики щодо трудового потенціалу сільських територій передбачаються наступні кроки: 1) забезпечення людського розвитку через поліпшення демографічної бази відтворення трудового потенціалу; 2) ріст виробничо-економічних потужностей територій; 3) залучення інвестицій у розвиток трудового потенціалу і зростання рівня економічної активності; 4) зниження негативного впливу забруднення навколишнього природного середовища тощо.

Висновки

Сучасний стан розвитку сільських територій Тернопільської області здійснюється в нових умовах, в яких перебуває Україна, серед яких: підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що передбачає глибоку економічну інтеграцію України з ЄС, створення зони вільної торгівлі, складна соціально-економічна ситуація в Україні (погіршення ділової активності та інвестиційного клімату, девальвація національної валюти, стрімкі інфляційні процеси, зростання рівня безробіття).

В результаті, нестабільна ситуація в країні, у тому числі через ведення військових дій, вплине на збільшення міграції населення, зменшення їх реальних доходів, що призведе до ускладнення демографічної ситуації та посилить рівень диспропорцій у розвитку районів, а також зможе загальмувати впровадження нових технологій у виробництво. Зростання трудової міграції і втрата трудових ресурсів збільшить відтік інтелектуальних ресурсів, особливо молоді за межі області, зменшить рівень зайнятості. Нестабільність національної валюти, продовження інфляційних процесів зменшить рівень реальних доходів населення.

Подальший розвиток Тернопільської області можливий лише з урахуванням вищезазначених суспільно-політичних та соціально-економічних процесів.

Тернопільська область повинна стати конкурентоспроможним регіоном шляхом реалізації наявного економічного потенціалу, забезпечення нової якості життя та безпечних умов проживання населення, збереження історико-культурної спадщини та національних традицій.

З урахуванням цього необхідно забезпечити привабливість області для інвестицій шляхом зміцнення конкурентоспроможності підприємств (за рахунок технологій, інновацій, формування кластерів та індустріальних парків), гнучкості робочої сили (на основі знань і кваліфікації), створення сприятливої ситуації в області. Поліпшення умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій сприятиме збільшенню обсягів експорту товарів і послуг з області. Іноземні та вітчизняні підприємства розроблятимуть нові види конкурентоспроможної

продукції.

Особливо важливим для області є самозабезпечення населення продуктами, які воно виробляє. Переробні галузі повинні певною мірою сприяти вирішенню продовольчої проблеми і досягненню соціальної рівності сільських і міських трудівників у забезпеченні їх продовольчими промисловими товарами.

Для забезпечення добробуту населення необхідно створити належні умови. Від соціальних умов залежать розвиток та ефективність сільськогосподарського виробництва та відродження села взагалі. Важливим фактором розвитку сільських територій є їх доступність та розвиток транспортної мережі, а також наявність централізованого водопостачання та водовідведення. Першочергова увага має бути зосереджена на створенні можливостей для ефективного водопостачання та водовідведення населених пунктів, у першу чергу – сільських територій.

Фінансове забезпечення реалізації розвитку сільських територій здійснюватиметься за рахунок: Державного фонду регіонального розвитку; коштів галузевих державних цільових програм; коштів обласного, районних, міських, сільських та селищних бюджетів; коштів міжнародних фінансових організацій; коштів інвесторів, власних коштів підприємств.

Однією з головних причин кризи українського села є втрата керованості з боку держави процесами його соціально-економічного розвитку. Тому найважливішою передумовою подолання в цій сфері кризових явищ є створення ефективної системи державного регулювання в аграрному секторі України, передусім питань, пов'язаних з формуванням та ефективним використанням трудового потенціалу сільських територій. Першочерговими заходами, які вимагають державного регулювання з питань формування та ефективного використання трудового потенціалу є нормативно-правові, фінансово-економічні, організаційні та соціальні. Щодо організаційно-економічного механізму державного регулювання зайнятості сільського населення, то він повинен об'єднувати низку взаємопов'язаних економічних, адміністративно-організаційних, законодавчо-правових, соціальних та мотиваційних методів і важелів, що забезпечують процеси розширеного відтворення, планомірного

формування та ефективного використання аграрного трудового потенціалу.

Здійснюючи державну активну політику зайнятості у сільській місцевості, органи державної влади не повинні обмежуватися тільки заходами щодо сприяння у працевлаштуванні зареєстрованих безробітних. Щодо трудового потенціалу сільських територій передбачається здійснити наступні кроки: 1) забезпечення людського розвитку через поліпшення демографічної бази відтворення трудового потенціалу; 2) ріст виробничо-економічних потужностей територій; 3) створення адекватного ринковим відносинам мотиваційного механізму реалізації населенням свого інтелектуального потенціалу; 4) залучення інвестицій у розвиток трудового потенціалу і зростання рівня економічної активності; 5) зниження негативного впливу забруднення навколишнього природного середовища тощо.

На сільських територіях України у перспективі найбільш прогресивним вбачається розвиток великих форм господарювання, які забезпечать суспільно необхідний рівень продуктивності праці та ефективність використання трудового потенціалу у сільськогосподарському виробництві. Перспективним з огляду на інституційні перетворення, що відбулися в Україні, є й розвиток малого підприємництва в аграрній сфері. Для активізації діяльності малого підприємництва і зокрема такої його складової, як фермерські господарства, важливе значення має їх ресурсозабезпеченість. Чисельність працюючих у фермерських господарствах є нестабільною. Для підтримки розвитку малого аграрного підприємництва в регіоні прийняті відповідні програми, які необхідно доповнити дієвими заходами щодо формування та ефективного використання трудового потенціалу.

Список використаних джерел

1. Важинський Ф.А. Вплив економічної кризи на розвиток сільських територій / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – №9. – С. 195-199.
2. Важинський Ф.А. Диверсифікація та кооперація розвитку сільських територій регіону / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук, О.С. Молнар // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2011. – Спецвип. 33. – Ч. 3. – С. 125-129.
3. Статистичний збірник “Економічна активність населення України” / Вілп. за вип. І.В. Сенік. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 201 с.: [Електронний ресурс] - веб-сайт: www.ukrstat.gov.ua
4. Статистичний збірник “Регіони України” / За ред. О.Г.Осауленка. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 733 с.: [Електронний ресурс] - веб-сайт: www.ukrstat.gov.ua
5. Статистичний збірник “Регіони України” / За ред. І.М. Жук. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 986 с.: [Електронний ресурс] - веб-сайт: www.ukrstat.gov.ua
6. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2010 рік / [за ред. В.Г. Кирича]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2011. – 463 с.
7. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2012 рік / [за ред. В.Г. Кирича]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2013. – 439 с.
8. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2014 рік / [за ред. В.Г. Кирича]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2015. – 440 с.
9. Трудовий потенціал села / [І.Ф. Гнибіденко, С.О. Гудзинський, В.В. Вітвицький та ін.]. – К.: УАДУ, 2003. – 72 с.